

Kaie Kõrb ja Age Oks: peame ilu taga varjama oma luumurde, kannatusi ja valu

Aasta 1994. London. Hooaja avaetendus „Luikede järv“. Tohter on valutava jalalaba tõttu vaevlevat priimabaleriini Age Oksa hoiatanud stressimõra eest. Age nutab. Ta tahab tantsida ning läheb lavale. Teise vaatuse lõpus teeb ta hüppe. Käib krõks. „Avastasin, et ei saa enam jalga maha panna,“ meenutab Age Oks, nüüdne pedagoog, hirmsat hetke. „Varbal sain seista, ent ei saanud sealt alla tulla. Jäingi varvastele.“ Ent kuidagi peab ju vaatuse lõpuks lavalt ka lahkuma. Mil moel?

„Mina olin šokiseisundis: sain üksnes tippida, mitte koreograafiat teha,“ räägib Age. „Õnneks Toomas Edur, suurepärase partner, tõstis mu õhku ja kandis mu lavalt minema.“ Age peas vasardas vaid mõtte, et nüüd on jalalumurd. „Päris murdu siiski ei olnud, mõra oli. Mõistsin aga, et jalale astuda ma ei saa, aga vaimselt ei suutnud ma alla anda. Esimesel hetkel mõtlesin, et mida saame laval ümber teha, sest jalale astuda ma ei saanud.

Arutasime, et musta luige 32 fuateed saan ära teha, sest tugijalg oli korras. Tuli aga füsioterapeut, kes mind raputas ja ütles:

„Saad aru, sa ei saa tantsida!”“

Tol hetkel saabus lava taha heitunud direktor, kel oli teatada üht: „Kuidas ei saa? Ta läheb lavale tagasi! Meil ei ole mitte kedagi teist!“. „See pani mulle veel hullema vastutuse, sest saalis oli üle 1000 inimese,“ on Agel toonane meelega tänagi silme ees.

„Kõik ootavad kolmandat vaatust. Fakt oli aga see, et ma ei saanud jätkata. Õhtu lõppes sellega, et üks meie paar oli just tulnud Austraalia turneelt. Olid kenasti kodus, mees oli võtnud paar drinki, naisel oli unerohi sees. See oli neile kohutav äratus, kui öeldi, et nad peavad kohe tulema, hüpake taksosse, kolmas vaatust ootab teid. Nii läks ka. Publik ootas 45 minutit. Järgmisel päeval olid ajalehtedes pealkirjad „Päästeti surev luik!“ ja „Kaks luike ühe hinna eest!“.“ See oli traagilise trauma järelkaja.

„Meie ei tohi publikule valu ega raskust välja näidata.“

Eesti rahva muuseumi näituse „Õige keha, vale keha?“

lisaprogrammi raames toimunud vestlusõhtul

räägiti priimabaleriinide Kaie Kõrbi ja Age Oksaga valust ja kannatusest, traumadest ja valuvaigistitest. „Kas füüsiline valu on balleti paratamatus ja igapäevane osa? Kas oleks võimalik ballett ka ilma valuta?“ viskas vestlust juhtinud Tartu ülikooli professorist ultrasportlane Pärtel Piirimäe õhku kaunis keerukaid

ohtuleht.ee

Teater Vanemuine
Estonia teater
Eesti Rahvusballett
Teater

küsimusi. „Tuntud klišee ütleb, et balletis on ilu ja valu. Ühest küljest see, mida vaataja näeb – see on puhas ilu ja kergus, kust ei tohi paista pingutust. Ent selle taustal on veri, higi ja pisarad. Ehk just kontrast on see, mis paelub ja võlub ning paneb küsima balleti loomuse kohta.“ Tõepoolest, ehkki laval tantsivate baleriinide näol pole kunagi valugrimassi, võib neid arabeskide-fueteede varjus vaevata vigastus. Ning ainuke, mis lisaks tahtejõule artistil etenduse lõpuni tantsida aitab, on valuvaigisti. Tõsi, Age toonase dramaatilise „Luikede järve“ aegu polnuks valuvaigistist abi tõusnud, kuid on etendusi, mil teda on aidanud tablett. „Olen tantsinud valuvaigisti mõjul, siis on vaimne pinge, kas ma ikka vastu pean,“ tunnistab ta. „Neil juhtudel õppisin, et ei tohi üle mõelda ning tuleb asja võimalikult rahulikult võtta. Eks asja muudab keeruliseks see, et meie ei tohi publikule valu ega raskust välja näidata. Üllatavalt aitab aga see, et kui oled rollis, siis roll võtab sind üle. Kui oled süvitsi asja sees, siis on võimalik tantsida nii, et sa valu ei taju. Pärast etendust saad aga aru, et kehal oli päris raske.“

Valuvaigistid pole võõrad ka omaaegsele Estonia priimabaleriinile Kaie Kõrbile, nüüdsele MUBA balletijuhile.

„Valuvaigisti mõjul on tantsitud küll ja rohkem, aga rollis olek aitab tõesti ka valu unustada,“ lisab Kaie. „Ehk on olnud mõni etendus, mille ajal olen valu tundnud, aga üldjuhul laval olles valu kaob. Siis, kui mul oli põlvemenisk katki, sain mingi aeg tantsida, ehkki trepist käia oli väga valus ja ebameeldiv. Laval aga on teistmoodi, sest lihas on tugev. Operatsiooni eel tantsisin veel „Don Quijote“ etendust, sealt läksin otse lõikusele. Kuid kõige hullem on see, kui vigastused tulevad gastrollide ajal. Mäletan, kui olime Suure Teatri trupiga Ameerika Ühendriikides ja tegin laval Kleopatra rolli. Kaelalüli läks – naksti! Aga poolteist kuud oli etendusi ees. Appi tulid nii valuvaigistid kui ka kiropraktikud. Gastrollide lõpuks olin korras. Aga tantsida tuli, midagi polnud teha.“

Age Oks ütleb, et valu on üks osa baleriini erialast. „See on seotud füüsiliste eeldustega, mida on loodus tantsijale kaasa andnud. Neil, kel on eeldused balletiks eriti head, on ka vähem valu. Neil, kel eeldused nii head ei ole, tuleb eneseületus raskemalt.“ Pildil Age Oks ja Toomas Edur „Uinivas kaunitaris“. (ARNO SAAR)

„Balletiartist ei saa aega maha võtta 20 aastat.“

„Valu on varjatud külg, mida publik ei näe ega taju,“ ütleb

professor, Estonia baleriini Ellinor Piirimäe isa Pärtel. „Valu peaks olema meie sõber, et teaksime – tuleb end hoida. Sageli inimene ei kuula ning püüab valu vaigistada. Balletikultuur ei võimalda alati oma keha kuulata, sest on etendused, on vastutus. Selleks, et rolle saada, pead ehk ka oma vigastusi varjama. Rollile kutsutakse ju neid, keda saab usaldada, sest ta kannab välja.“

Age ja Kaie ilmetelt on näha, et Pärteli mõttekäik on puhas tõde. „Mina olen seda päris palju kogunud,“ möönab Age. „Just seda, et pead ennast pidevalt tõestama, et tipus püsida. Trupis, kus mina olin, tehti palju etendusi järjest – käidi tuuridel ja siis oli kaheksa etendust nädalas. Solistid vahetusid, aga mulgi tuli esisolistina tantsida raskeid etendusi vähemalt kolm korda nädalas. See on maratoniga võrreldav, sest oli paras koormus kehale. Tuli taluda nii koormust kui ka väikseid traumasid. Sel juhul oli piiritunnetus oluline: kas valutab nii, et saan tantsida, või valutab nii, et ma ei tea, kas saan ikka tantsida. See on vaimselt kõige keerulisem.“

Kaie kogemus on siiski teistsugune. Mõneti leebem. „Kui artist tantsib pikalt ühte ja sama lavastust järjest, siis ta kulub ka ühe ja sama koha pealt,“ ütleb ta. „Kui tantsid 120 „Luikede järve“ järjest, siis kulub ka keha. Minul oli Estonias õnne tantsida kogu aeg erinevaid etendusi ja kolm-neli korda nädalas, aga mitte rohkem. Ballett ja tippспорт on sarnased, vahe on aga selles, et sportlane võtab aja maha, kui ta on võistluse ära teinud, ent balletiartist ei saa aega maha võtta 20 aastat.“

Kuid selleks, et need 20 aastat auga vastu pidada, on lapsest saati pingutatud. Balletiartistide töö maht, mis algab hommikuste treeningute ja lõpeb hilisõhtuste etendustega, on tohutu. Kui endiselt priimabaleriinilt Tiiu Randviirult sai päritud, kust see energia võetakse, kõlas selge vastus: „Küll nad jõuavad – väga sitked inimesed on balletiartistid. Tundub küll, et balletiinimesed on sellised kahvatute nägudega, kes teatrikoridorides ringi uimerdavad, aga tegelikult on nad väga tugevad. Mul endal oli juhus, et olin haiglas, ja moment, et oleks nagu minemas. Ja siis mul enam ei olnud pulssi, aga andsin korraldusi, kellele helistada. Et me oleme tegelikult sisemiselt tugevad. Kopsumaht on ka ilmselt suurem.“

Kaie Kõrb ei saanud esimesel katsel balletikooli sisse ning läks spordiinternaatkooli sportvõimlemisse. „Tänu sellele, et terve aasta sai venitatud, hüpatud ja painutatud ning jalaluu murtud,

pääsesin balletikooli sisse. Läbi valu. Ent sellest ma ei osanud aru saada, et oli valu, sest tahe balletikooli saada oli ülisuur.“
(Maria Kilk)

„Loomulikult on valu üks osa meie erialast.“

Tõik, et imeilus baleriin, kes hõljub laval luige või „Uinuva kaunitari“ Aurorana, samal ajal valu trotsib, pole pannud väikesi tüdrukuid unistusest loobuma. „Kui mina balletikooli astusin, ei teadnud ma, et mind ootab ees füüsiline valu ja väga raske elukutse,“ tunnistab Kaie. „Kõik väikesed lapsed tahavad tantsida ning nad ei kujuta alguses ette, et tegelikult on ikka natuke valu ka. Kindlasti on füüsiline valu paratamatus, aga üksnes ballett pole see, kus on valu. Ka pikalt toolil istudes hakkab selg valutama. Mida treenitum on keha, seda vähem keha valu tunneb ning seda kergem on valust üle saada.“

Kaie ise on oma väite parimaks illustatsiooniks. Juhtumisi ei saanud ta esimesel katsel balletikooli sisse ning läks spordiinternaatkooli sportvõimlemisse: „Aga mul polnud spagaati. Paremast jalast oli, vasakust mitte. Kui hindeid pandi, sain kolme. Paari nädala pärast sain viie. Sest seal lihtsalt istuti peale ning suruti sind raksaki maha. See lihtsalt näitas, et kõõlused venisid, katki midagi ei läinud, aga väga julmalt venitati küll omal ajal. Nii see läks. Tänu sellele, et terve aasta sai venitatud, hüpatud ja painutatud ning jalaluu murtud, pääsesin balletikooli sisse. Läbi valu. Ent sellest ma ei osanud aru saada, et oli valu, sest tahe balletikooli saada oli ülisuur.“

Kihk balletikooli pääseda teeb imesid. Tiiu Randviirul on meeles, et Maria Seletskaja puhul ei piirdunud töö vaid kooli proovisaaliga: „Tal ei olnud kõige parem jalalaba ja ta venitas neid ühiselamus radiaatori all. Kaie Kõrb leidis kunagi, et ta vasak jalg pole nii kõrge kui parem, sidus selle ööseks voodi otsa külge ja magas spagaadis. Muidugi ei tohi hulluks minna ja üle pingutada. Eks lapsed lähe liiale mõnikord, aga rohkem füüsilist teha tuleb küll.“ Kaie vaid naeratab, sest tõepoolest, spagaadis magamine käis tema koolielu juurde. Ning see töötas. Tulemuseks priimabaleriini staatus.

„Tegelikult ei saa kõike nii mustvalgelt võtta, et ballett tähendab alati valu,“ on Age kindel. „Loomulikult on valu üks osa meie erialast. Balletis on see seotud füüsiliste eeldustega, nendega, mida on loodus tantsijale kaasa andnud. Neil, kel on eeldused balletiks eriti head, on ka vähem valu. Neil, kel eeldused nii head ei ole, tuleb eneseületus raskemalt. Lisanduvad ka

psühholoogilised valud: etenduseks valmistumine on omamoodi pinge ja koormus vaimsest aspektist rääkides.“

Age Oks meenutab, et tal tuli esisolistina tantsida raskeid etendusi vähemalt kolm korda nädalas. „See on maratoniga võrreldav, sest oli paras koormus kehale. Tuli taluda nii koormust kui ka väikseid traumasid. Sel juhul oli piiritunnetus oluline: kas valutab nii, et saan tantsida, või valutab nii, et ma ei tea, kas saan ikka tantsida. See on vaimsetl kõige keerulisem.“

(Maria Kilk)

„Teadsime ette, et tuleb katsumusi ja pingutusi.“

Mis salata, ka pääsemine balletikooli, kust järgmine samm võib sind viia parnassile, pole kaugelt kergete killast. „Väga palju on füüsilistest eeldustest,“ arutleb Kaie. „Tihtipeale on lapsevanemad, kelle laps ei saa balletikooli sisse, nõutud.

Tõepoolest, meie eriala puhul eeldatakse väljapoolsust, aga kui lapse eeldused on keskmised, tema puusaliiges on kinni – meie keeles on see väljapoolsuse puudumine – ja jalalaba ei paindu, saab lapsel olema koolis palju raskem kui teistel. Ta peab hakkama loodusele vastu töötama. Mida vähem on loodusele vastu töötada, seda vähem on vigastusi-traumasid, seda vähem on ka valu. Mida loomulikum on eeldus ja kehahoiak, seda kergem on balletti tantsida.“

Pärtel Piirimäel on kohe keelel küsimus: „Kas üks eeldusi, et balletis läbi lüüa, on ka valu talumise võime? Ehk need, kes ei suuda vaimset pinget ja füüsilist valu taluda, kukuvad karjääri varajases staadiumis lihtsalt välja?“ Agel on vastus kiire tulema: „Kindlasti. Ennast tuleb ületada igapäevaselt. Tihtilugu just kõige andekamad õpilased, kel on erilised eeldused, ei jõua millegipärast karjääri tippu. See tuleneb tõigast, et nende vaimne pool pole piisavalt tugev ning nad pole võimelised ennast ületama. Tihtipeale jääb see aga selle taha, et neil pole läbilöögivõimet.“

On aga veel üks põhjus, mis takistab praegu suure hulga tipptantsijate tulekut. „Vaadates tänapäeva lapsi, siis tegelikult ei ole neil nii suurt valutaluvuse piiri,“ lausub Kaie mõtlikult. „Väike inimene, kes on kiindunud telefoni- ja arvutiekraani, ei liigu piisavalt, ei käi õues jooksmas, ei mängi, ei roni, ei kuku. Kõike seda, mida inimene peaks tegema väiksest peale, nad ei tee. Kui teeksid, oleks valu tajumine hoopis teistsugune ja keha võtaks valu iseenesest vastu. Nii ongi täna juhuseid, et mõni õpilane saab natukene haiget ning juba ei suuda ta edasi teha.

Mulle tundub, et tänapäeva noor ei ole füüsiliselt valu jaoks ette valmistatud.“ Kui aga tsiteerida Tiiu Randviiru, kõlab tõde eriti julmana: „Ma ei tea, mida need tänapäeva lapsed teevad: istuvad kodus arvuti taga. Kui meie olime väiksed, mängisime ööni õues rahvastepalli. Praegused tüdrukud ei tee füüsilist. Tulevad, vaatavad otsa, aga fanatismi on vähe.“

Fanatism on aga just see, mis Age ja Kaie tippu viisid. Kuid mitte ainult see. Ilmselt on õigus ka Pärtlil, kes toob paralleeli spordiga: „Sportlased räägivad kahte tüüpi valust: hea valu, pingutuse valu. Niinimetatud magus valu, mis premeerib. Teine valu on traumad, mis võivad sind kahjustada.“ Kuid seegi, kuidas üht või teist valu tunnetada, on Age sõnul väga individuaalne: „Mina isiklikult olen päris mitmeid traumasid läbi elanud ja seetõttu olen valu ületamisega väga kursis,“ naeratab ta. „Kuna mul olid balleti mõistes suhteliselt keskpärased eeldused, midagi hiilgavat ei olnud, tuli palju pingutada. Suure koormuse tõttu sain ka tihtipeale traumeeritud ühel või teisel viisil. Meie Kaiega oleme põlvkonnast, kus see kõik oli loomulik. Baleriini elukutse puhul teadsime, et ette tuleb katsumusi ja pingutusi. Inimene, kes seda suudab, sel on ka tulevik. Valu käis meiega kaasas. Kui mul ei olnud mõnd eksamit või etendust lihtne põlve-, selja- või varbavaluga tantsida, siis tagantjäreli oli see suur asi – mina kutsun seda magusaks valuks.“

Tiiu Randviir. (Stanislav Moškov)Tiiu Randviir: „Traumad juhtuvad siis, kui oled hiilgevormis.“

Kui Estonia teatri primabaleriin Tiiu Randviir (pildil) otsustas lavalt lahkuda, polnud põhjuseks muu kui enesekriitika. „Läksin varem teatrist ära, kui tavaliselt minnakse, sest tundsin – füüsis ei ole enam see,“ on ta Õhtulehele maininud. „Jalg ei tõuse, selg oli haige. Ma oleksin ju võinud läbi valu teha, olen ju eluaeg läbi valu tantsinud, aga sain aru, et enam ei tule näiteks tuurid nii hästi kui varem. Nii ei saanud ma teha isegi lahkumisetendust – ma ei riskinud. Kanadas tantsitud „Luikede järv“ jäigi viimaseks.“ Hämmastav, aga tõsi: läbi valu tantsinud Tiiu ei sirutanud naljalt kätt valuvaigistite järele. „Minul on muide väga kõrge valulävi, aga etenduse eel pole ma võtnud mitte ühtegi valuvaigistavat tabletti,“ tõdes ta. „Olen kuidagi saanud niimoodi. Mul oli selg peamine valu põhjus. Jalad on mul olnud tugevad, põlved tugevad. Natuke väänasin hüppeliigest, aga muud ei olnud.“ Muuseas, kui Tiiu füsioterapeuti külastas, vaadanud too talle lugupidavalt otsa ja pärinud: „Proua, kui kaua teil selg juba haige

on?“ Tiiu kostis vastu: „50 aastat. Aga ma elasin sellega ja tantsisin. Ei olnud midagi.“

Balleti juurde käisid omal ajal ka varvaskingadest veriseks hõõrutud varbad, kuid muude valude-vaevade kõrval oli see Tiiu sõnul tühiasi: „Verised varbad on igaühe enda probleem. Seda ütlesin ma koolis kogu aeg, kui varvaskingad jalga pannakse. See on nii tavaline, sellest ei räägita. Praegu on silikoonist pehmemid varvaskinga sees, aga meie varvaskinga sees oli ajaleht. Et pehmem oleks. Pärast tantsimist olid vaid tükid järel.“ Kuidas aga ka ei vaataks, on balletiartisti füüsis igas mõttes kogu aeg ohustatud. Eriti siis, kui artist on tipus. „Traumad juhtuvad siis, kui oled hiilgevormis,“ lausus Tiiu. „Sa muutud lohakamaks, sest tunned, et oled väga heas vormis, nii kerge on teha. See on valvsuse küsimus. Mõtled küll, et oled ettevaatlik, siis on see moment, kus jätab end tähelepanuta, ja juhtubki.“

Elena Poznjak-Kõlar. (Ove Maidla) Elena Poznjak-Kõlar:

„Tantsisin „Tiinat“ luumurruga, pesin pisaratega põrandat.“

„Tegin „Tiina“ kontrolletendust, aga selle vaheajal tuldi ütleva, et meil on siin televisioon, tee korra veel,“ meenutab [Vanemuise teatri omaaegne priimabaleriin Elena Poznjak-Kõlar](#) (pildil).

„Ütlesin, et ma ei saa, mul on valus. Jalg oli nagu tumba, aga ma ei suutnud vaielda. Pesin pisaratega põrandat. Tantsisin televisioonile ära, pärast seda ka kontrolletendust edasi.

Tantsisin ära ka esietenduse. Sain pärast teada, et mul on luumurd. Meie ajal olid asjad niimoodi.“

Praegusel ajal Elena sõnul nii kangelaslikud ei olda: „Palju väiksemate traumade puhul meie artistid hädaldavad, et ei saa etendust teha. Nad on tundlikumad ja õrnakesed. Miks nad peaksid ennast ületama, miks? Meie ajal oli nii, et ei saanud etendust ära jätta, see pidi toimuma. Vigastused ja verised varbad käisid meie ajal balleti juurde.“